

ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

С. І. Чертков

Логіка та особливості сучасного етапу розвитку світового господарства та міжнародних економічних зв'язків об'єктивно доводять, що в умовах глобалізації ефективні стратегії розвитку як окремих суб'єктів господарювання, так їх країн-базування будуються за принципом «думай глобально, дій локально». Як наслідок, теза щодо ролі та значущості регіональної політики для забезпечення економічного зростання не викликає дискусій. Регіональна політика стає одним із пріоритетних напрямів державних стратегій і програм розвитку. Проте далеко не всім країнам світу вдається забезпечити дієвість регіональної політики, тому сьогодні існує нагальна потреба вивчення досвіду регіонального управління тих економічних агентів, яким вдалося перетворити регіональне управління на важливий інструмент і детермінант економічного розвитку. Ураховуючи, що сьогодні найбільш прогресивний досвід з питань регіонального управління та розвитку накопичив Європейський Союз, найбільший науковий і практичний інтерес представляє вивчення інструментів, механізмів та інших особливостей регіональної політики саме цього інтеграційного об'єднання.

У ході аналізу праць українських учених [1–5, 8, 9], присвячених вирішенню означеного завдання, було з'ясовано, що накопичена на сьогодні теоретична база дослідження європейського досвіду не дозволяє досягнути його багатогранність, повно та чітко зрозуміти його основні інструменти та механізми.

Мета статті зводиться до визначення основних інструментів реалізації регіональної політики ЄС у передкризовий і посткризовий періоди.

Упродовж 2007–2013 рр. на реалізацію програм регіонального розвитку ЄС передбачено виділити асигнувань на суму 347 млрд

євро, а на рік – приблизно 49 млрд євро, що становить близько 35,7 % від загального бюджету ЄС [7, 10]. Асигнування розподілені між трьома основними пріоритетами стратегії регіонального розвитку ЄС на 2007–2013 рр. досить нерівномірно. Так, на ініціативу «Конвергенція» передбачено виділити 283 млрд євро (81,6 % асигнувань на реалізацію стратегії регіонального розвитку на 2007–2013 рр.), ініціативу «Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість» – 55 млрд євро (15,6), ініціативу «Європейське територіальне співробітництво» – 9 млрд євро (2,6 %) [7, 10]. Основними фінансовими інструментами реалізації стратегії регіонального розвитку ЄС є три спеціальні фонди: Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF – European Regional Development Fund), Європейський соціальний фонд (ESF – European social fund) і Фонд згуртованості (Cohesion Fund), на частку яких припадає 57,9 % (або 201 млрд євро), 21,9 % (76 млрд євро) та 20,2 % (70 млрд євро) загального обсягу асигнувань ЄС на реалізацію регіональної політики, відповідно [6, 7, 10]. Діяльність усіх зазначених фондів підпорядковується загальній меті реалізації регіональної політики – посилення економічної, соціальної та територіальної згуртованості за рахунок скорочення розриву у розвитку між регіонами ЄС, збереження їх конкурентних переваг, розкриття та розвитку господарського потенціалу проблемних територій. Водночас кожний фонд має свої специфічні завдання.

Так, діяльність ERDF [6, 7, 10] спрямована на подолання диспропорційності розвитку ЄС і забезпечення стабільного зростання шляхом надання прямої фінансової допомоги підприємствам (здебільшого малим) для створення нових робочих місць; реалізації програм, спрямованих на розвиток інфраструктури, у тому

числі наукової та інноваційної, пов'язаної з телекомунікаційними технологіями, охороною навколишнього середовища, енергетикою та транспортом; надання фінансової підтримки програмам регіонального та місцевого розвитку та сприяння розвитку співробітництва між регіонами; надання технічної допомоги.

У межах поточної стратегії регіонального розвитку (2007–2013 рр.) передбачено участь ERDF в усіх трьох ініціативах – цілях: 1 – «Конвергенція», 2 – «Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість», 3 – «Європейське територіальне співробітництво».

Згідно з програмою «Конвергенція» ERDF здійснює фінансування заходів, спрямованих на модернізацію та диверсифікацію економіки, а також забезпечення зайнятості у наступних сферах: НДДКР, інновації та підприємництво, становлення та розвиток інформаційного суспільства, навколишнє середовище, запобігання ризиків, туризм, культура, транспорт, енергетика, освіта, охорона здоров'я.

У межах програми «Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість» здійснено заходи у трьох напрямках: 1) підтримка ініціатив щодо інноваційного розвитку економіки та економіки знань, а саме накопичення регіонального потенціалу в області досліджень і технічного розвитку, заохочення інноваційної та підприємницької діяльності, надання послуг фінансового інжинірингу підприємствам, зайнятим у економіці знань; 2) підтримка ініціатив щодо захисту навколишнього середовища та запобігання ризикам, а саме очищення забруднених територій, підвищення енергоефективності, заохочення використання екологічно чистого громадського транспорту у містах, розробка планів із запобігання та зменшення природних і техногенних ризиків; 3) підтримка ініціатив щодо забезпечення доступу до транспортних і телекомунікаційних послуг.

У межах програми «Європейське територіальне співробітництво» передбачено життя заходів у трьох областях: 1) розвиток економічних і соціальних транскордонних зв'язків; 2) створення умов для розвитку транскордонного співробітництва, у тому числі двостороннього співробітництва між приморськими регіонами; 3) підвищення ефективності регіональної політики на підставі розвитку міжре-

гіонального співробітництва, налагодження контактів і обміну досвідом між регіональними та місцевими органами влади.

У свою чергу, діяльність ESF [6, 7, 10] спрямована на підвищення зайнятості та створення умов для працевлаштування в Європейському Союзі. У межах поточної регіональної стратегії розвитку (2007–2013 рр.) ЄС передбачено участь у двох програмах: 1 – «Конвергенція», 2 – «Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість» шляхом фінансової підтримки проектів та ініціатив, спрямованих на підвищення кваліфікації робітників для запобігання безробіттю, особисте кар'єрне зростання, підвищення мобільності робочої сили, полегшення доступу до отримання освітніх послуг і послуг з перенавчання для низькокваліфікованих і літніх працівників, надання допомоги у виборі майбутньої професії; заохочення працівників і підприємців до використання схем «навчання протягом життя», заснування та розвитку інноваційних підприємств; полегшення пошуку роботи для безробітних, жінок і мігрантів; забезпечення соціальної інтеграції знедолених людей і боротьбу з дискримінацією на ринку праці; розвиток людського капіталу; реформування системи освіти та розвитку мережі навчальних закладів.

Діяльність Фонду згуртованості (Cohesion Fund) [6, 7, 10] спрямована на підтримку проектів та ініціатив щодо створення та розвитку європейських транспортних мереж, захист навколишнього середовища, у тому числі забезпечення енергоефективності, використання поновлюваної енергії, розвиток залізничного транспорту, підтримку інтермодальних перевезень та ін. У межах стратегії регіонального розвитку на 2007–2013 рр. Cohesion Fund бере участь у фінансуванні лише однієї програми – «Конвергенція» щодо країн, ВНД на душу населення яких становить менше ніж 90 % від аналогічного показника в середньому по ЄС – 25.

Таким чином, у межах стратегії регіонального розвитку ЄС на 2007–2013 рр. визначено 17 пріоритетних напрямів діяльності та розвитку, підтримка яких здійснюється через фінансові інструменти регіональної політики ЄС (табл.).

Таблиця

**Структура асигнувань на регіональну політику у ЄС у 2007–2013 рр.
(за пріоритетними напрямками фінансування) [8, 10]**

Пріоритетні напрями фінансування у межах регіональної політики ЄС	2007–2013 рр.	
	млрд євро	відсотки до загального обсягу асигнувань
1. Транспорт	75,5	21,77
2. НДДКР, інновації та підприємництво	65,7	18,94
3. Захист навколишнього середовища та запобігання ризикам	49,7	14,33
4. Розвиток людського капіталу	26,7	7,70
5. Покращення умов для забезпечення зайнятості	23,8	6,86
6. Інвестиції в соціальну інфраструктуру	17,8	5,13
7. Становлення інформаційного суспільства	14,95	4,31
8. Підвищення адаптаційних можливостей робітників, підприємців і підприємств	13,2	3,81
9. Енергетика	11,16	3,22
10. Відродження міст і сільських місцевостей	11	3,17
11. Підвищення соціальної інтеграції знедолених людей	10,1	2,91
12. Технічна допомога	10,1	2,91
13. Туризм	6,1	1,76
14. Культура	6,1	1,76
15. Покращення інституційного середовища на національному, регіональному та локальному рівнях	2,9	0,84
16. Мобілізація для проведення реформ у сфері забезпечення зайнятості та соціальної адаптації	1,3	0,37
17. Скорочення додаткових витрат, що перешкоджають розвитку зовнішніх регіонів	0,7	0,20
Усього	347	100

Окрім зазначених вище фондів важливим інструментом регіональної політики ЄС є Європейський фонд солідарності (EU Solidarity Fund), Європейська група територіальної співпраці (EGTC – European grouping of territorial cooperation), спеціальні підтримуючі інструменти (Special support instruments) та інструменти підготовки до вступу (IPA-Instrument for Pre-Accession Assistance) [7].

Європейський фонд солідарності (EU Solidarity Fund) – це інструмент регіональної політики ЄС, за допомогою якого здійснюється фінансова підтримка регіонів ЄС, які постраждали від стихійних лих.

Європейська група територіальної співпраці (EGTC – European grouping of territorial cooperation) – правовий інструмент сприяння та заохочення транскордонного, транснаціонального та міжрегіонального співробітництва між країнами-членами ЄС.

Спеціальні підтримуючі інструменти – чотири спільні ініціативи Європейської комісії, Європейського інвестиційного банку та інших фінансово-кредитних інститутів, запроваджені у рамках стратегії регіонального розвитку на 2007–2013 рр. з метою підвищення її ефективності. Дві із зазначених чотирьох ініціатив є інструментом розвитку фінансового інжинірингу (JEREMIE і JESSICA), а інші дві – у якості інструменти технічної допомоги (JASPERS and JASMINE) [7]. Так, JEREMIE – інструмент підтримки розвитку малого та середнього бізнесу, який сприяє розширенню можливостей та практики використання фінансового інжинірингу для спрощення доступу до малих і середніх підприємств до фінансових ресурсів структурних фондів; JESSICA – інструмент, покликаний розширити можливості та практики використання фінансового інжинірингу для підтримки інвестування у проекти сталого розвитку у міських районах;

JASPERS – інструмент надання технічної допомоги країнам, що приєдналися до ЄС у 2004 та 2007 рр., спрямований на підтримку високоякісних і великомасштабних проектів, які співфінансуються структурними фондами ЄС; JASMINE – інструмент надання технічної допомоги та фінансової підтримки небанківських інститутів, що надають послуги із мікрокредитування, спрямований на підвищення якісних і кількісних показників їх послуг, а також розширення практики мікрокредитування та розробку кодексу поведінки установ, які здійснюють мікрокредитування.

Інструменти підготовки до вступу (IPA-Instrument for Pre-Accession Assistance) [7] замінюють ряд програм та інструментів фінансування для країн-кандидатів і потенційних країн-кандидатів на членство у ЄС, у тому числі PHARE, PHARE CBC, ISPA, SAPARD, CARDS та фінансові інструменти щодо Туреччини. Вони є одним із інструментів реалізації ініціативи «Європейське територіальне співробітництво». IPA складається з п'яти компонентів: інструменти підтримки гармонізації інституційного середовища ЄС і країн-кандидатів; інструменти підтримки прикордонного співробітництва; інструменти підтримки регіонального розвитку (транспорт, навколишнє середовище, регіональний та економічний розвиток); інструменти розвитку людських ресурсів; інструменти розвитку сільських районів. Слід зазначити, що особливості застосування IPA залежать від категорії країни-бенефіціара. Так, у межах IPA всі країни-бенефіціари поділяються на дві категорії: країни-кандидати (Хорватія, Туреччини та Македонія) – мають право на використання усіх п'яти зазначених інструментів, потенційні країни-кандидати (Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія та Косово, відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН 1244/99) – мають право на використання перших двох компонентів.

Таким чином, у якості інструментів реалізації регіональної політики ЄС виступають його спеціальні фонди, програми та ініціативи, через які здійснюється фінансування пріоритетних напрямів розвитку регіональної політики та забезпечується досягнення її основних цілей. Основними інструментами реалізації

регіональної політики ЄС у 2006–2013 рр. є: ERDF, ESF, Cohesion Fund, EGTC, JEREMIE, JESSICA, JASPERS, JASMINE та IPA.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабаєв В. М. Сучасні політичні практики країн Європи: досвід для формування регіональної політики в Україні [Електронний ресурс] / Бабаєв В. М. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Debu/2006-1/doc/5/01.pdf>. – Назва з екрана.
2. Бабець І. Г. Принципи формування регіональної політики співробітництва країн ЄС: досвід для України [Електронний ресурс] / Бабець І. Г. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/du/2009_2/files/DU209_04.pdf. – Назва з екрана.
3. Бабінова О. О. Регіоналізація країн західної Європи: досвід становлення [Електронний ресурс] / Бабінова О. О. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2011_4/161-165.pdf. – Назва з екрана.
4. Біла С. Формування інституційних засад регіональної політики світовий досвід [Електронний ресурс] / Біла С. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2009_11/Bila.pdf. – Назва з екрана.
5. Гладій І. Й. Регіональна політика та сценарії просторового розвитку ЄС [Електронний ресурс] / Гладій І. Й. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2008_1/0064.pdf. – Назва з екрана.
6. Європейська регіональна політика: натхнення для країн, що не входять до ЄС? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_uk.pdf. – Назва з екрана.
7. Європейська комісія : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/funding/index_en.cfm. – Назва з екрана.
8. Писаренко С. М. Регіональна конвергентність національної економіки [Електронний ресурс] / Писаренко С. М. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2009_1/062.pdf. – Назва з екрана.
9. Ціватий В. Г. Глобалізація та європейська регіональна політика: історичні імперативи і сучасність [Електронний ресурс] / Ціватий В. Г. – Режим доступу :

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvdau/2012_18/4.pdf. – Назва з екрана.

10. Cohesion policy 2007–13 Commentaries and official texts [Electronic resource]. – Mode of access :

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/regulation/pdf/2007/publications/guide2007_en.pdf. – Title from display.

УДК 330.342

ПРАВОВІ ТА МЕНТАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

А. В. Артеменко

Відтоді, як процес економічної соціалізації* перетворився з наукової теорії у політичну доктрину та практику побудови безкласового суспільства у цілій низці країн, минуло понад півтора століття. Упродовж цього часу змінювався як зміст самої теорії, так і практики цього процесу, останніми підсумками у розвитку якого став перехід більшості соціалістичних країн до приватновласницьких відносин і поєднання в окремих із них приватної власності з плановим характером економічного розвитку. У зв'язку з цим на початковому етапі переходу до приватновласницьких відносин з'явилися висновки про суб'єктивний характер економічної соціалізації та про її невідповідність об'єктивним законам суспільного розвитку.

Проте, як свідчить аналіз розвитку економічних відносин у постсоціалістичних та інших країнах, процес економічної соціалізації продовжує значною мірою впливати на формування новітньої моделі суспільної організації. Особливо це стосується формування правових і ментальних засад економічної соціалізації громадян у транзитивній економіці, які серед усіх інших характеристик трансформаційних

перетворень, незважаючи на їх сучасне ігнорування, є найбільш важливими. Протидія об'єктивному процесу економічної соціалізації, що спостерігається в політичній і господарській практиці, призводить до неефективності всієї сукупності суспільних відносин. С. В. Мочерний відзначає, що «економічна соціалізація – це процес поступового еволюційного наповнення підсистем і елементів національних економічних систем розвинутих країн соціалістичним змістом, на протипагу якому в Україні впродовж останнього двадцятиріччя «здійснюється капіталізація національної економічної системи, що виявлялося передусім у деградації основної продуктивної сили, масовій депопуляції населення, тотальній приватизації групою осіб національного багатства, руйнуванні раціональних елементів державного регулювання економіки й переході до принципів ринкового фундаменталізму...» [1, с. 512].

У сучасних дослідженнях трансформаційних процесів в Україні поступово стали виокремлюватися роботи певних авторів, які спрямовані на вивчення впливу правових норм, духовності та ментальності етносу як на процес економічної соціалізації суспільного розвитку, так і особистості, яка, в свою чергу, є головним творцем усієї сукупності суспільних відносин. Тобто в цих працях вперше зроблена спроба проаналізувати взаємний вплив процесу особистісної соціалізації на соціалізацію економічних відносин і, навпаки, еко-

* Термін «економічна соціалізація» розглядається у статті як процес демократизації економічних відносин, що визначається зростанням участі працівників у володінні, управлінні та розпорядженні власністю; частку загального процесу соціалізації особистості, яка у свідомості та діях індивіда визначається пануючою ідеологією, правовими нормами і практикою економічних відносин.